

Bildboks-karakterer: normativa eller kønsrollsoverskridende revolutionærer?

En studie utifrån ett genusperspektiv av tre
bildböcker

Petra Dürebrandt

Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete

Examensarbete 15 hp

Didaktik Avancerad nivå

Lärarprogrammet (210 hp)

Vårterminen 2010

Examinator: Kajsa Falkner

English title: Picture book characters: normative or gender role revolutionaries?

Stockholms
universitet

Bilderbokskaraktärer: normativa eller könsrollsöverskridande revolutionärer?

En studie utifrån ett genusperspektiv av tre bilderböcker

Petra Dürebrandt

Sammanfattning

Uppsatsen syftar till att uppmärksamma vilka könsroller bilderböcker förmedlar i de bilderböcker som barn i förskola och skolans tidigare del möter. Eftersom bilderböcker ur ett historiskt perspektiv har föredragit manliga karaktärer och skildrat olikheter mellan män och kvinnor bidrar det till att pojkar och flickor möter olika förväntningar och uppfattningar. Eftersom det är lärares uppgift att motverka traditionella könsroller (Lpo94, Lpf 94, Lpfö 98) blir bilderböckers förmedlande av könsroller av vikt. Undersökningen utgår ifrån ett genusperspektiv med stöd i Yvonne Hirdmans (2007) genussystemteori och Robert Connells (1995) begrepp hegemonisk maskulinitet. I studien undersöks vilka normer, värden och ideal kring könsroller som förmedlas genom tre populära bilderböcker. Böckerna valdes ut genom Stockholms stadsbibliotek, de mest frekvent utlånade bilderböckerna år 2009. Metoden för arbetet har utförts genom en kvalitativ text och bildanalys, där jag i ett konstant förlopp gått från bokens fullständighet till ofullständighet i en så kallad hermeneutisk cirkel (Ödman, 2007) under analysarbetets process. Metoden grundar sig på mina tolkningar av bild och text med hjälp av hermeneutik och semiotik. Analysen visade att bilderböckerna inte förmedlade så stora könsskillnader till skillnad från andra bilderboksanalyser (t ex Kåreland, 2005). Uppsatsen avslutas med en diskussionsdel där resultatet diskuteras om hur manligt och kvinnligt framställdes i bilderböckerna.

Nyckelord

bilderbok, genus, genussystemteori, maskulinitet, hegemonisk maskulinitet, kvalitativ textanalys

Kapitel 1 Bakgrund	3
Inledning	3
Syfte och frågeställningar.....	4
Disposition	4
Sökvägar	5
Kapitel 2 Teoretiskt perspektiv	6
Begränsningsdefinition.....	6
Barnlitteratur	6
Bilderbok	7
Huvudperson och biroll	7
Bilderböcker genom tiderna	7
Genus.....	8
Genus i bilderböcker.....	9
Genussystemteori	9
Maskulinitet.....	10
Hegemonisk maskulinitet	11
Kapitel 3 Metod.....	12
Kvalitativ textanalys	12
Hermeneutik	12
Semiotik.....	13
Tabell	13
Urval	14
Presentation av bilderböckerna	15
Hur långt når Alfons	15
Bu och Bä får besök	15
Känner du Pippi Långstrump?	15
Uppläggning och genomförande	15
Materialbearbetning	16
Tillförlitlighetsfrågor	16
Kapitel 4 Resultat	18
Beskrivning och analys av data	18
Hur långt når Alfons	18
Bu och Bä får besök	20

Känner du Pippi Långstrump?	21
Slutsatser.....	23
Kapitel 5 Diskussion	27
Didaktisk/pedagogiska konsekvenser	28
Reflektion över forskningsprocessen	29
Nya frågor/vidare forskning.....	29
Referenser	31
Bilaga 1 - tabeller	33

Kapitel 1 Bakgrund

Inledning

Jag minns fortfarande stunderna vid läggdags när min gammelmormor läste *Kajsa Kavats hjälper mormor* för mig. Än idag, ungefär 16 år senare, är det ett mycket starkt och betydelsefullt minne. Varje gång jag ser eller hör titeln på boken fylls jag av glädje över det speciella band jag och min gammelmormor hade. Astrid Lindgren har med hjälp av olika böcker, t ex *Ronja Rövardotter*, *Pippi Långstrump*, *Emil i Lönneberga* och *Lotta på Bråkmakargatan*, fångat många barns beundran och uppmärksamhet. Astrid Lindgren fick stor genomslagskraft med sina litterära verk då hon porträtterade starka karaktärer i personlighet och handling. Karaktärerna visade olika egenskaper t ex *Ronja Rövardotter* är äventyrlig och modig och *Emil* är busig och påhittig.

Vi känner igen oss själva i karaktärerna och de blir förebilder som vi tar efter. Barn har genom tider favoriserat olika karaktärer ur Lindgrens verk och böckerna återses ofta i bokhyllor i skolan och förskolan. Men vad står förebilderna för och vad tar vi efter, t ex vad är det för könsroller som reflekteras genom karaktärerna? Eftersom samhället ställer olika krav på pojkar och flickor blir resultatet att könsroller bidrar till att män och kvinnor positionerar sig olika i samhället (Davies, 2003). Könsroller speglas sedan i bilderböcker och förmedlar värden och symboler för hur flickor och pojkar ska se ut och hur de ska bete sig.

Genom åren har jag fått tillgång till ett antal bilderböcker genom förskola, skola och från min hemmiljö och när jag påbörjade min utbildning till lärare började jag reflektera över vilka värden jag absorberat ur böckerna och som påverkat mina uppfattningar om manligt och kvinnligt.

Det stora flertalet sagor som barn får höra, om än inte alla, har en undertext som ger en sexistisk och klassbaserad bild av verkligheten. Det är genom sagor av det slaget som barn lär sig att se sig själva som antingen män eller kvinnor med de mönster för makt och längtan som hänger ihop med den könsmissiga tudelningen (Davies, 2003, s. 69-70).

Davies (2003) menar att bilderböcker påverkar barns uppfattning och syn på manliga och kvinnliga könsroller. Eftersom skolan och förskolan har uppdrag att skapa lärandesituationer som motverkar traditionella könsroller får bilderböckers symboler värde.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket pojkar och flickor bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. (Lpo94)

Inget barn skall i förskolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning hos någon anhörig eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. (Lpfö 98)

Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa till. (Lpfö 98)

Läroplanen ger en beskrivning av riktlinjer och mål som ska följas. Hur målen och riktlinjerna eftersträvas är upp till var och en av lärarna att implementera i undervisningen. Eftersom det står i läroplaner (t ex Lpo94, Lpfö98) att lärare har i uppgift att motverka traditionella könsroller blir

lärares medvetenhet om bilderbäckers innehåll viktigt eftersom det får pedagogisk-didaktiska konsekvenser.

I en bilderböksanalys av Kåreland (2005) ges en övergripande bild av genusmönster i 28 barn och ungdomsböcker. Kårelands resultat visade att bilderbäckerna skildrade traditionella könsroller. Studien visade att pojkar var mer aktiva och påhittiga och flickor mer harmoniska och skötsamma. De skildras, enligt Kåreland (2005), på olika sätt i bland annat utseende, handlingar och hur ofta de uppenbarar sig i böcker. Kåreland (2005) menar att pojkar skildras oftare i böcker än flickor. Till skillnad från Kåreland (2005) menar Österlund (2008) att det är idag mer jämnt med framställning av pojkar och flickor i böcker.

I min studie kommer jag att analysera tre bilderböcker. Till skillnad från Kåreland (2005), gör jag en ingående analys av både bild och text. Böckerna jag har valt ut för analys är inte slumpmässigt utvalda utan är pga. att de tillhör bibliotekets mest utlånade bilderböcker. Det innebär att det är böcker som barnen möter idag genom t ex förskola och skola. Min studie kommer fem år efter Kårelands (2005). I min studie undersöker jag könsrollsmönster och hur pojkar och flickor skildras i tre populära bilderböcker.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att synliggöra vilken typ av könsrollsmönster som barn exponeras för genom bilderboksläsning i skola och förskolan. Det mer specifika syftet är att undersöka hur manligt och kvinnligt framställs i populära bilderböcker samt vilka normer, värden och ideal kring könsroller som förmedlas genom dessa bilderböcker. Syftet uppnås genom analys av tre frekvent utlånade bilderböcker ur ett genusperspektiv. Följande frågor har väglett studien:

- 1. Hur framställs kvinnligt och manligt i barnlitteraturen i dessa tre böcker?*
- 2. Vilken syn på kön förmedlar de tre böcker som studien innefattar?*
- 3. Vilka bilder av hur man kan vara flicka och pojke erbjuds?*

Disposition

Min studie är upplagd på följande sätt:

Först kommer jag att redogöra för bilderböksdebatter och bilderbokens historia. Detta för att belysa vikten av bilderböksanalyser och för att visa vilka frågor inom genus som anses vara viktiga. Sedan kommer jag att redogöra för valda teorier, genusperspektiv och maskulinitetsperspektiv. I teorikapitlet kommer även begrepp att lyftas fram som sedan används i analysdelen i studien.

I metodkapitlet, presenterar jag tillvägagångssättet för arbetet. Jag går även igenom hur arbetet har genomförts och presenterar de bilderbäckerna som analyseras i studien. Därefter följer resultatkapitlet där jag beskriver och ingående analyserar bilderbäckerna. Där avslutar jag kapitlet med vilka slutsatser jag har kommit fram till. Slutsatserna återkopplas till resultatet,

tidigare forskning och teorier. I diskussionskapitlet diskuterar jag vad slutsatserna har för pedagogisk/didaktiska konsekvenser.

Jag avslutar sedan studien med en reflektion över forskningsprocessen och kommer med förslag till vidare forskning.

Sökvägar

Nedan kommer en kort presentation av hur jag har sökt litteratur.

Utgångspunkten har varit böcker om barnlitteraturanalyser som jag mött i tidigare kurser t ex Andersson och Druker (2008), Kåreland (2005) samt Nikolajeva (2000). Genom denna litteratur och de referenser jag där tagit del av har jag funnit nya vägar till forskning inom mitt ämne. Jag har även använt mig av olika sökdatabaser som Google Scholar, http://scholar.google.se/advanced_scholar_search?hl=sv, samt EBSCO och CSA. Utöver dem har jag gjort generella sökningar vid sökmotorn google. Jag har använt sökorden: bilderböcker, genus, hegemonisk maskulinitet, kön, textanalys, hermeneutik, semiotik, bilderboks analys, bildanalys, textanalys, childrens books, gender, masculinitet.

Kapitel 2 Teoretiskt perspektiv

I det här avsnittet kommer jag att redogöra för de teorier och begrepp som ligger till grund för analysarbetet med bilderböckerna.

I en avhandling av Andersson och Druker (2008) uppmärksammas hur könsmonster uttrycks i bilderböcker genom bild och text. De menar att könsmonstren påverkar barnens vardag i skola och förskola. Bilderboken kan vara ett undervisningsredskap så länge lärarna har ett kritiskt förhållningssätt till de värderingar böcker sänder ut till barnen som tar del av dem.

Bilderböckerna har genom tiderna varit mer generösa med att framställa pojkar än flickor vilket skapade debatter vid 2000-talet. Nu beskrivs framställningen av pojkar och flickor vara mer balanserat men frågan är kontroversiell (Österlund, 2008). I en avhandling av Nettervik (1994) beskrivs det komplexa med att kön värderas och beaktas olika eftersom det påverkar oss som individer och samhällsmedborgare. Bilderboken kan med innehållet i texten och bilden vara ett redskap för att antingen motverka traditionella könsroller eller reproducera dem. För att det ska vara möjligt att motverka traditionella könsroller krävs medvetenhet om vilka förväntningar som finns på män respektive kvinnor och hur det påverkas i samhället.

Forskningen inom genus handlar idag om hur kön konstrueras och vilka konsekvenser det får i samhället. Thurén (2003) t ex menar att genus skapas utifrån kulturella och sociala nätverk. I en undersökning av Grettve (2008) diskuterar hon yttre faktorer och klädernas medverkan i bilderböcker för att framhäva karaktäristiska drag i litteraturen och hur det kan bidra till genustillhörigheten. Öhrn (2008) fokuserar på de inre karaktärsdragen, handlandet eller görandet, i Ulf Starks böcker med koppling till den hegemoniska maskuliniteten, en norm för hur män ska förhålla sig, och hur den påverkar bilderböckerna. Nikolajeva (2000) redogör för andra egenskaper i personskildringen som språk och tanke och hur det återspeglas i bilderna och i texten vilket spelar en väsentlig roll i hur karaktärerna framställs ur läsarens synvinkel.

Dessa ovannämnda analysredskapen är relevanta i min studie. I undersökningen studerar jag förhållandet mellan bild och text i bilderböcker utifrån karaktärerna utseende och handlingar.

Begreppsdefinition

I studien finns återkommande begrepp och eftersom det finns olika tolkningar på begreppen har jag nedan gett en förklaring på hur jag har tolkat och använt dem i studien.

Barnlitteratur

Barnlitteraturbegreppet är svårtolkat och forskare ställer sig oeniga om en definition vilket bidrar till att det finns en mängd olika definitioner. Författaren Lennart Hellsing (1999) ger definitionen en sociologisk och i viss mån psykologisk tolkning vilket innebär att barnlitteratur är allt som barn läser och alla berättelser de har hört. Kristin Hallberg (1993) skriver att

barnlitteratur är böcker som är främst utgivna för barn. I min studie använder jag Hellsings (1999) definition och den har använts när bilderböcker skulle väljas ut.

Bilderbok

En definition av bilderbok innebär att avgränsa och specificera vad en bilderbok innehåller. Ulla Rhedin definierar bilderboken med hjälp av tre kategorier som hon menar gör att bilderboken är trimedial dvs. att text, bild och form samarbetar tillsammans för att skapa en helhet. De tre kategorierna är:

1. *Den illustrerade bilderboken*
2. *Den expanderade bilderboken*
3. *Den genuine eller den rena bilderboken*

Den illustrerade bilderbokskategorin definieras av berättande och poetiska bilder vars syfte är uttrycksfullhet. Kategorin innebär att bild och text är enhetlig och berättar samma historia. Den expanderade bilderboken innebär att bilderbokshistorien inte går att förstå utan bilderna och boken kan utmärkas med att den är textfattig. Den rena bilderbokskategorin består av att bild och text samarbetar i ett pågående förlopp men utgörs av stora och uttrycksfulla bilder, de bägge delarna är av lika vikt och står för ett dramatiskt syfte (Rhedin, 1992).

Nikolajeva (2000) ställer sig kritisk mot Rhedins tre kategorier för att definiera en bilderbok. Anledningen, menar hon är att en bilderbok kan innehålla alla tre kategorier, illustrerande, expanderande och genuin. Nikolajeva ställer sig även kritisk till att Rhedins definition inte är tillräckligt bred vilket exkluderar ett stort utbud av bilderböcker.

Jag har valt att använda Rhedins definition på bilderböcker men med insikt om att Nikolajeva anser att den är allt för snäv. En bilderbok syftar till att förmedla en berättelse med hjälp av bild och text. På varje uppslag ska det finnas minst en bild och ett stycke text. Bokens huvudsakliga syfte är att marknadsföringen riktats till barn (Rhedin, 1992).

Huvudperson och biroll

Huvudpersonen i en berättelse brukar vara den som genomgår någon sorts förändring och står i fokus i berättelsen och eller den eller de som nämns flest antal gånger i bild och text. De karaktärer som inte är en huvudperson benämns som biroll. En biroll kan vara en människa eller djur och som är av betydelse för berättelsens handling (Nikolajeva, 2004).

Bilderböcker genom tiderna

De första bilderböckerna som gavs ut till barn kom under 1600-talet. Böckernas estetik liknade läroböcker och innehöll en bild av ett objekt med faktatext under. Det var inte fören under 1800-talet som bilderböcker gavs ut med syftet att roa. Böckerna var främst riktade till övre medelklassen. Böckerna var svart-vita och gavs ut i flick- och pojkböcker som grupperades efter klass och ålder (Nettervik, 1994). Barnlitteraturens syfte, fram till mitten av 1800-talet, var pedagogisk. Barnen skildrades med spydighet för att visa vad som hände om de inte gjorde som

de skulle. Rhedin (1992) menar att det med goda anledningar kan kallas antipedagogiskt eftersom böckerna skrevs med satir.

I slutet av 1800-talet började bilderböcker komma ut i tryckfärg och gavs ut till alla barn, böckerna blev tunnare och betydligt billigare än tidigare. Bilderböckerna hade då en generell högre status och ansågs som konstnärliga och skönlitterära men var fortfarande uppfostrande.

Under 1900-talet började samhället acceptera barn som individer och uppfostringsböckerna började avta och lek fick större del i böckerna. Då började bilderböcker skildra en idyllisk bild av verkligheten. Under mitten av 1900-talet influerades länder av varandras bilderböcker. Då blev efterfrågan och marknaden för bilderböcker betydligt större än innan och det påverkade även att priset började sjunka. Författare började leka med traditionella, mänskliga, könsroller i bilderböcker. Det var tidigare vanligast i böcker med förmänskligade djur (Rhedin, 1994). År 1960 slopades flick- och pojkböckerna i och med att de började få kritik av samhället (Kåreland, 2005).

Bilderböcker har genom åren förändrats i och med samhällets förändringar. Något gemensamt för bilderböcker genom tiderna är att de vanligtvis återspeglar den rådande samhällsstrukturen, på olika sätt t ex genom skapande och upprätthållande av könsskillnader.

Genus

Genus betyder hur vi skapar skillnader mellan män och kvinnor och *könsroller* är de sociala och skapade skillnaderna mellan män och kvinnor. Genus är könsbestämning utifrån kulturell, social och biologisk aspekt. Genus är ingen ärvd genetisk betingelse utan något som konstrueras genom det sociala. Ivan Illich (1985) beskriver genus som något som talar om vem som är vad, vem som är när och med vilka tillhandahållna verktyg och termer genus sektionerar upp rummet, tiden och tekniken. För att inte bland ihop genus med *kön* behövs en beskrivning för att skilja begreppen åt. *Kön* är något människan föds till och inte något som konstrueras, det är alltså biologiskt och inte kulturellt skapat (Davies, 2003).

Genus förstås utifrån två kategorier som delar upp människan: manligt och kvinnligt. Uppdelningen upprätthålls av bestämda strukturer på accepterade beteenden och aktiviteter för vardera kön. Illich (1985) menar att i alla kulturer växer pojkar och flickor upp i sina genus och det startar med att vuxna tar hand om barnen på olika sätt redan vid födsel genom olika blickar, språk och skötsel till vardera kön. Innebörden av uppdelningen resulterar i att män och kvinnor skapar två olika världar. Tidigt förstår människan vilket kön hon tillhör och genom kulturen vilket genus hon ingår i. Män och kvinnor utformar då olika perspektiv på hur vi ser på samma objekt då vi är formade att utifrån våra kön att tänka och handla och av det se och tolka. Jenny Gren (2007) menar att när vi diskuterar genus i samhället talar vi om upplevelsen över könsfördelningen medan begreppet å andra sidan lägger tonvikten på samspelet och tudelningen mellan könen. Forskning inom genus förnekar inte de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor utan teorin ställer sig kritisk till frågan om könets betydelse i den snäva kategoriseringen som är generell ute i samhället (Thurén, 2003).

Genus i bilderböcker

Kläder har en viktig roll i hur vi uppfattar varandra i samhället och det finns en acceptans för vilka kläder och färger en pojke respektive en flicka kan ha. Kläder är ett verktyg som i all mening är offentlig och bidrar till att signalera genustillhörigheten hos bilderboks-karaktärerna. I en studie av Fanny Ambjörnsson (2005) nämner hon en undersökning i en förskola där man kunde avgöra könet på 22 av 23 barn utifrån kläderna som barnen hade på sig. Flickorna hade klänning och hade någon byxor var det i en rosa eller röd nyans medan pojkarna hade byxor i en färgskala av blått, vitt, svart och brun. Ambjörnsson (2005) menar att rosa är den färg som är starkast könsbunden och som är svårast att tänka på som en pojkfärg. Ända till 1960-talet skapades olika bilderböcker till pojkar respektive flickor. Bilderböckerna riktade till pojkar hade en blå nyans och flickornas var traditionellt rosa och än idag är färgerna starkt könsbundna som uttrycks i termer av flickfärg och pojkfärg (Kåreland, 2005).

Förmänskligade djur är en metod för författare att frångå genusordningen. Det eftersom vi lever i ett samhälle där vi ska vara politiskt korrekta menar Maria Lassén-Seger (2008). Genom förmänskligade djur blir karaktärerna könsneutrala och fokus läggs på berättelsen och inte på avläsning av kön.

Förutom kläder och färger är beteenden och handlingar starkt traditionellt könsbundna vilket också förmedlas genom bilderböcker. Pojkar porträtteras som vilda, busiga, starka och det finns aktivitet i berättelserna medan flickorna skildras som lugna, känsliga, lydiga och passiva. Även föräldrakaraktärer i litteratur tenderar till att framställas olika i aktiviteter och beteenden. Modersgestalter som moderliga och husliga medan pappagestalter som tillbakadragna i handlingar med barn (Kåreland, 2005). Naturligtvis finns det undantag i barnlitteratur där pojkar är känsliga och husliga och flickor modiga och busiga.

I de bilderböcker som uppfattas som flick- kontra pojkböcker finns en acceptans för vem som tillåts överträda till det andra könets bok. Om en flicka väljer en traditionell pojkbok menar Nettervik (1994) att det ses som någonting positivt och uppmuntras medan om en pojke skulle ta sig an en flickbok skapas diskussioner och oro. Samhället har lättare att se flickor överträda gränsen vilket vi kan se i smeknamnet pojkflicka, det är inte lika vanligt att vi hör flickpojke. Gränserna och överträdanden av dem vävs in i berättelser och i bilderböckers texter och bilder vilka pekar åt barnen som läser vad som är samhällsaccepterat och inte.

Yvonne Hirdman (2007) resonerar och problematiserar genus och hennes tankar om *genussystemteori* har fått mycket uppmärksamhet för dagens forskning som beskrivs nedan vilken har betydelse i min studie.

Genussystemteori

Utgångspunkten för forskning om genus bygger på två delar dels genom att skapa och dels genom att forma olikheter hos män och kvinnor. Detta sker genom kvinnlig underlägsenhet och mannens maktposition. Hirdman problematiserar genus genom att sätta in begreppet i ett system där föreställningar om manligt och kvinnligt förstås i en process. Förutsättningen i systemet bygger på tre logiker eller nivåer (Hirdman, 2007):

- Kulturell överlagring

- Social integration
- Socialisering

Den kulturella överlagringsnivån förstås utifrån de föreställningar vi har om hur en man och kvinna bör vara och relationen emellan. Den andra nivån, *den sociala integrationsnivån*, utgår ifrån samhällets struktur inom bland annat yrkesprofessioner. Den tredje nivån, *socialiseringsnivån* handlar om hur människan formas utifrån den kultur hon ingår i som t ex skola och familj. Barnet föds in i systemet och i tidig ålder förstår barnet vad som anses acceptabelt för sitt kön. Systemet upprätthålls av ett osynligt kontrakt mellan män och kvinnor vilket konkret innebär att vi ingår och verkar i genussystemet (Hirdman, 2007).

Det allmängiltiga i systemet ligger i att mannen är normen och sitter med makt på olika plan i samhällets olika nivåer och i vilka kvinnor underordnas (Hirdman, 1990). Normen får konsekvenser överallt i samhället vilket uttrycks genom män och kvinnors ageranden för att skilja människan åt, hur hon ser ut, hur hon talar, när hon talar och om vad hon talar om samt hur hon agerar och de redskap hon använder sig av i olika situationer.

Maskulinitet

Forskningen inom *maskulinitet* har inte haft lika stor uppmärksamhet som feministiska teorier eller forskning om genus. Robert William Connell (1995) har forskat om maskulinitet och fått stor uppmärksamhet. Connell menar att begreppet maskulinitet inte existerar utan begreppet feminism. Det finns fyra kategorier för att definiera olika typer av maskulinitet och vem som är maskulin (Connell, 1995). Dessa fyra är:

- Essentialist
- Positivist
- Normative
- Semiotic

Essentialist, som på svenska har samma översättning *essentialist*, definierar det centrala inom maskulinitet och betyder att man är en man som utsätter sig för risker samtidigt som han är mogen, omogen och aggressiv. Mannen har egenskaper som står i kontrast till varandra: mogen och omogen vilket innebär att mannen inte alltid upprätthåller en av sidorna utan karaktärsdragen varierar. *Positivist* inom maskulinitet innebär vad män egentligen är inom en given kultur. Det innebär att definitionen maskulinitet är olika beroende på vilken kultur mannen ingår i. *Normative* eller normativ definieras av en norm, alltså hur en man bör vara t ex stark, bredaxlad. *Semiotic*, semiotik ses som ett system av skillnader för att separera kvinnliga och manliga egenskaper, maskulinitet definieras här som inte- kvinnlighet eller motsatsen till kvinnlighet. (Connell, 1995).

Maskulinitet, menar Connell, måste förstås i sin kontext där maskulinitet jämförs i system där kvinnor och män ingår och där könsroller utmärks. Definitionen av maskulinitet blir först begriplig i relationen mellan kön. Det skildras i handlingar och i resultatet av handlingarna i personlighet och kultur.

Hegemonisk maskulinitet

Connell introducerade begreppet *hegemonisk maskulinitet*. Hegemonisk maskulinitet har ingen fast karaktär i alla kulturer utan förstås olika beroende på tid och kultur. Hegemonisk maskulinitet kan förstås som det som för tillfället är mest eftersträfvansvärt, en idealbild som män har att förhålla sig till. Det innebär att den positionen alltid är eftertraktad och konkurrensutsatt (Connell, 1995). Dagens idealbild av mannen består av kvaliteterna: att vara vit, vältränad, rik, framgångsrik inom både yrkesliv och familjeliv.

Inom genussystemteorin finns ett bestående syfte eller mål nämligen att skapa samma förutsättningar för män och kvinnor. I genussystemteorin kan ett norm t ex vara att män har makt genom högre lön inom samma yrkespraxis som kvinnor. Syftet eller målet är att kvinnor i exemplet ska få lika hög lön som männen. Till skillnad från genussystemteorin står fenomenet hegemonin i konstant förändring vilket resulterar i att syften och mål kontinuerligt förändras.

Sammanfattning

Utifrån Hirdmans (2007) genussystemteori och Connells (1995) hegemoniska maskulinitetsteori kan en analys genomföras och maktpositioner som existerar i de valda bilderböckerna kan framträda och visa könsstereotypiska mönster och symboler. Dessa mönster och symboler sänder ut könsroller till läsaren genom bilderböckerna och som läsaren tar efter. Min utgångspunkt i studien är att vi kan finna komponenterna, som Hirdman förde fram, mäns hierarki och män och kvinnors olikheter i bilderböckerna som analyseras. Eftersom hegemoniska maskuliniteten varierar över tid och kultur borde det återspeglas i bilderböckerna då de är publicerade under olika årtal. Idealen som påverkar männen eller pojkarnas beteende eller handlingar i bilderböckerna blir av betydelse i min undersökning av den precis nämnda anledningen.

Kapitel 3 Metod

I det här kapitlet presenteras hur studien har genomförts. Jag kommer att ingående beskriva den valda metoden och vilket tillvägagångssätt undersökningen genomförts med. Med hjälp av de metoder som presenteras kommer jag att titta på huvudpersonernas utseende och handlingar i de tre böcker jag analyserar.

Kvalitativ textanalys

Eftersom mitt intresse ligger i vad som förmedlas genom bilderböcker och inte hur böckerna används är textanalys den metod jag använder. Jag kommer att analysera tre bilderböcker utifrån en kvalitativ aspekt där jag tittar på innehållet i bilderböckerna och vad som förmedlas genom dem utifrån valda frågor och utifrån ett genusperspektiv. När en analys av en text genomförs används begreppet tolkning som enligt Göran Bergström och Kristina Boréus (2005) innebär att en text måste tömmas på den mening eller den betydelse som den innehåller. Det innebär att undersökningens fråga får betydelse i textanalys eftersom det är frågan som visar riktningen på undersökningen.

Mina forskningsfrågor lägger fokus på karaktärernas utseende och handlingar i de utvalda böckerna och är min utgångspunkt i analysen. Per Widén (2009) menar att kvalitativ textanalys används när olika former av skrift ska analyseras. Att en studie görs utifrån en kvalitativ synvinkel innebär att ”skapa mening ur en massiv mängd data. Det handlar om att skilja mellan det betydelsefulla och det triviala och att identifiera betydelsefulla mönster” (Fejes & Thornberg, 2009, s. 32). Anledningen till att texter bör analyseras menar Widén (2009) är att vi under olika omständigheter möter olika texter som förmedlar olika värden och bör förstås därefter.

Hermeneutik

Min studie baseras på hur jag tolkar den insamlade empirin och *hermeneutiken* är en metod för att tolka data. Översättningen hermeneutik lyder att tolka, förstå och förmedla och kan ses som läran om läsning och tolkning (Bergström & Boréus, 2005). Widén (2009) beskriver hermeneutik som en metod för att tolka, förstå och förmedla texter med författarens syfte eller läsarens förståelse över texten i centrum. I min studie är jag intresserad av läsarens förståelse.

Hermeneutiken innebär även att det är en omöjlighet att förstå någonting annat än oss själva hur mycket vi än försöker av den anledningen att vi aldrig kan ställa oss utanför oss själva, kroppsligt (Ödman, 2007). Det innebär att människor kan försöka att inta ett annat perspektiv, för att tolka fenomen, än ens eget men att tolkningen påverkas av ens bakgrund. Hermeneutiken accepterar andra förklaringar än dess egna eftersom sanningen måste förstås utifrån den tid och kultur den är tolkad inom. Hermeneutiken kan på så sätt vara kritisk till sig själv och kan följaktligen alstra, splittra och återställa sanningar (Ödman, 2007). Hermeneutiken används i textanalyser genom att konstant gå från fullständighet till ofullständighet och är beroende av vår

förståelse och kan enligt Ödman (2007) ses som en *kontextuell filosofi* som benämns den hermeneutiska cirkeln. Nikolajeva (2000) menar att läsningen kan förstås på samma sätt med den hermeneutiska cirkeln, från fullständighet till ofullständighet i en hela tiden pågående kontext eftersom vi hela tiden skapar en ny förståelse av en bilderbok med bilderna och textens framväxt.

Semiotik

Eftersom studien inte enbart fokuserar på min tolkning av texten i bilderboken behöver vi ännu ett begrepp för att genomföra en godtagbar undersökning. Om hermeneutik står för tolkningen av kommunikativa meddelanden behöver vi även definiera och förstå *semiotiken* som är teckenläran (Nikolajeva, 2000). Semiotiken strävar efter att finna förståelser i hur vi överför budskap via tecken. Inom semiotiken håller man isär två begrepp, ikoniska och konventionella tecken. Det ikoniska tecknet innebär att ett tecken är en avbildning av ett föremål eller gestaltning och de står i relation till varandra. Det konventionella tecknet däremot är ingen avbildning utan där finns en bakomliggande kunskap för att förstå tecknet. Exempelvis kan du inte läsa av och förstå ordet **BILDERBOK** om du inte knäckt läskoden samt förstår innebörden av ordet (Nikolajeva, 2000).

Inom semiotiken finns två nivåer en denotativ- och en konnotativnivå. Denotativ står för det nedtecknade och är en beskrivning av bilden, vad det är vi kan se och vad jag, som läsare, får för reflektioner av bilden. Den andra nivån är den konnotativa och står för medbetydelse och handlar om hur jag tolkar det beskrivna (Koppfeldt, 2005). Det innebär att i min bilderboksanalys använder jag den denotativa nivån för att analysera det som finns på bilden men i den konnotativa tolkar jag innehållet och läser mellan raderna för att förstå vad bilden förmedlar.

Tabell

För att analysera empirin har jag använt mig av en tabellmetod för att kategorisera data under insamlingsprocessen. Tabellernas syfte har varit för att ge en övergripande bild över valda kategorier och underlättar vid en kvalitativ analys (Backman, 2008). Tabellens rubriker är inspirerade av Maria Sanfridssons (2006) magisterexamen. Utformningen av tabellerna är influerad av Backman (2008) och Sanfridsson (2006). Konceptet med tabellen härstammar från Nikolajeva (2004) där hon använder sig utav en tabell för att redogöra för stereotypiska drag av manliga respektive kvinnliga egenskaper. Jag har sammanställt en tabell för stereotypiska drag för egenskaper, handlingar och aktiviteter vilket är en sammanställning utifrån Nikolajeva (2004, s 12) samt Hirdman (2007).

Tabell 1. Stereotypiska drag för manligt respektive kvinnligt.

<i>Män/pojkar</i>	<i>Kvinnor/flickor</i>
-------------------	------------------------

Starka, stor	Svaga, liten
Våldsamma	Aggressionshämmande
Känslokalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoftande
Hänsynslös	Omtänksamma
Skyddande	Sårbara
Oberoende	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva
Högljudda	Tysta
Teknikintresserade	Omsorgsintresserade
Häftiga	Gulliga, söta
Hårda	Mjuka
Hoppar	Skuttar
Experiment	Pyssel
Mörka färger (blå, grön, brun)	Ljusa färger (rosa, röd)
Kort hår	Långt hår
Kultur	Natur
Onödiggörande	Nödvändiggörande
Busig	Duktig, snäll
Spänning	Stillhet
Rättfram	Försiktig
Byxor, tröja, kostym	Kjol, linne, klänning

Tabellen ovan redogör för att vi har ett synsätt vilket differentierar sig beroende på vilket kön en människa har fötts med, dragen har en utmärkande skillnad och bygger på motsatsord. Jag har i min studie använt mig utav följande rubriker till mina tabeller inspirerade av Sanfridsson (2006):

- *Huvudpersonens/huvudpersonernas kön*
- *Birollernas kön nämnda i text (biroll räknas 1 gång om birolls nämns fler gånger)*
- *Huvudpersonens handlingar i text*
- *Beskrivning av huvudpersonen i text*
- *Huvudpersonens kläder i bild.*

I min studie har jag använt tabellerna (se bilaga1) för att jag skulle få en överblick av valda kategorier. Genom tabellerna kunde jag sortera in data under analysprocessen.

Urval

Litteratur som valts ut till studien baserades på att jag ville ha böcker som barn möter och läser i dagens samhälle. Detta för att se vilka värden som sänds ut till barn för hur kvinnligt och

manligt framställs i böckerna. De valda böckerna är av den orsaken mest relevanta för min undersökning. Böckerna i studien är uttagna från topp tre listan över de mest frekvent utlånade barn och ungdomsböckerna från Stockholms Stadsbibliotek 2009. För att kunna genomföra studien har jag behövt avgränsa mig när det gäller mängden bilderböcker som skulle analyseras. Antalet tre bestämdes utifrån att det är en siffra som är återkommande i sagor och kallas tretalsmystik (wikipedia) och eftersom bilderböcker innehåller sagor kändes det som en lämplig siffra.

Böckerna som ingått i min studie i rangordning:

1. Bergström, Gunilla, 2002, *Hur långt når Alfons?*
2. Landström, Olof, 2006, *Bu och Bä får besök*
3. Lindgren, Astrid, 1947, *Känner du Pippi Långstrump?*

Presentation av bilderböckerna

Hur långt når Alfons

Bilderboken är skriven och illustrerad av Gunilla Bergström och publicerades år 2002. Alfons Åberg återfinns i en serie av 24 bilderböcker och gjorde sin debut år 1972. Berättelsen tar oss med på filosofiska tankar som Alfons Åberg 7 år ställer. Boken börjar med en presentation av huvudpersonen och sedan pappa Åberg som frågar – *Är du där Alfons?* Sen börjar Alfons fantisera utifrån livsfrågor som vi får följa med på, *Vart är Alfons?* *Vart slutar Alfons?*

Bu och Bä får besök

Berättelsen är skriven och illustrerad av Lena och Olof Landström och publicerades år 2006. Det är höst och det betyder höststädning för Bu och Bä. Bu och Bä krattar ihop löven på tomten tills de upptäcker en katt i trädet som inte kan komma ner. Bu och Bä ska sedan hjälpa katten ner från trädet och får komma på olika sätt för att försöka få ner katten.

Känner du Pippi Långstrump?

Bilderboken är skriven av Astrid Lindgren och illustrerad av Ingrid Nyman och publicerades första gången år 1947. I studien använder jag en nyutgåva från 2009 där illustrationerna är restaurerade och bilderna färglagda av Björn Hedlund. Tommy och Annika tycker att det är tråkigt att huset bredvid deras står tomt. Syskonen vill att en familj med barn ska flytta in så att det finns någon att leka med. En dag flyttar Pippi Långstrump in i huset utan föräldrar men med en häst och en apa och en hel kappsäck full med guldpengar. Pippi Långstrump är rysligt stark och vi får följa med på spännande äventyr när det är dags för kalas, cirkus och upptäcktsfärder.

Uppläggning och genomförande

I mitt arbete utfördes en kvalitativ text och bildanalys av tre bilderböcker. I studien undersöks tre bilderböcker som är tagna från topp tre listan av de mest lånade böcker från Stockholms Stadsbibliotek 2009. Min ursprungliga idé var att ta de tre bilderböckerna som låg högst upp på listan på det kommunala bibliotek på orten där jag gjort min verksamhetsförlagda praktik. Idén slopades dock av den anledningen att det kändes mer relevant att använda listan från ett

bibliotek med större utbud och efterfråga på bilderböcker. Motiveringen till bytet av bibliotekslista grundades på ett antagande om flest antal barn per bibliotek. Stockholms Stadsbibliotek har, med stor sannolikhet, fler besökande och främst ”lånande besökare” än ett kommunalt bibliotek.

Jag har gått igenom de valda bilderböckerna många gånger, oftast, med ett förbestämt syfte eller utgångspunkt. Exempel på utgångspunkter: Titta på beskrivningar av huvudpersonen i ord eller bild, vad har huvudpersonen för kläder, vilka handlingar utförs i text etc. En del av den insamlade datan har sorterats in i tabeller för att ge mig en överblick över valda kategorier. Empirin har sedan analyserats utifrån ett genusperspektiv med hjälp av kvalitativ text och bildanalys. Jag kommer nedan att ge en mer ingående beskrivning på hur arbetsprocessen gått tillväga.

Materialbearbetning

Beskrivningsprocessen

För att använda mig av text- och bildanalys var jag tvungen att läsa in mig på ämnet. Utgångslitteraturen bestod av Andersson och Drukers (2008) *Barnlitteraturanalyser* och Fejes och Thornbergs (2009) *Kvalitativ textanalys*. Genom de böckerna kom jag i kontakt med hermeneutik och semiotik som jag använt som metoder i den här studien. För att få en bild av vad det innebär att skriva ett självständigt arbete på 15 högskolepoäng läste jag igenom uppsatser och kom i kontakt med Sanfridssons magisterexamen (2006) där hon använder tabeller i en kvantitativ undersökning med bilderböckerna. Jag blev inspirerad av uppsatsen och beslöt mig för att använda tabeller i min undersökning. Tabellernas största användning var för att ge mig en totalbild av valda utgångsfrågor. Tabellerna används även i analysen tillsammans med hermeneutik och semiotik.

Analysprocessen

I analysen startade jag med att gå igenom bilderböckerna var för sig och utifrån ett helhetsperspektiv. Efter att ha läst igenom bilderböckerna ett par gånger användes tabellerna (se bilaga1) för att gå närmare in på bilderböckerna enskilt och med valda frågor. Materialet sorterades sedan i tabellerna efter kön och bilderbok. Jag lämnade sedan tabellerna tillfälligt och ägnade mig åt att titta på huvudpersonernas och till viss del bipersonernas, utförda handlingar och utseende i bild och text. Den sista delen i analysarbetet bestod i att försöka plocka fram undanliggande eller dolda förklaringar i huvudpersonernas handlingar och eller utseende. Analysprocessen har bestått i att gå från det hela till delarna i en kontinuerlig process med hjälp av hermeneutik och semiotik.

Tolkning av dataprocesen

Jag har i den här delen av studien besvarat mina frågeställningar och återkopplat analysdelen till teorikapitlet vilket redovisas i diskussionsdelen.

Tillförlitlighetsfrågor

Tillförlitlighet handlar om hur grundlig och konsekvent jag har varit under studien. Här kommer jag att beskriva vilka metoder jag har använt i studien och vilken betydelse dessa har haft för resultatet.

Eftersom mitt syfte var att undersöka hur manligt och kvinnligt framställs i populära bilderböcker samt vilka normer, värden och ideal kring könsroller som förmedlas genom dessa bilderböcker var en kvalitativ textanalys den metod som användes. Metoden, kvalitativ textanalys, användes med hjälp av hermeneutik och semiotik. Jag har analyserat vad jag kan se och läsa, den denotativa nivån och det dolda, undangömda, den konnotativa nivån (Koppfeldt, 2005). Jag har haft ett kritiskt förhållningssätt till böckerna där materialet har studerats utifrån sin helhet till mindre delar utifrån valda frågor. Jag har även haft ett kreativt förhållningssätt för att uppmärksamma nya företeelser i text och bild. Med hjälp av valda metoder har jag besvarat mina frågeställningar och syfte.

Kapitel 4 Resultat

Beskrivning och analys av data

Hur långt når Alfons

Bilderboken är en genuin (Rhedin, 1992) bilderbok där bild och text tillsammans skapar en berättelse. Huvudpersonen i bilderboken är Alfons Åberg och han är sju år. Alfons är av manligt kön vilket framkommer med hans förnamn och bilden visar oss en pojke med brun långärmad tröja, bruna shorts med orangea skor och kortklippt mörkt hår. Att han är pojke förmedlas även i texten med ordet han. Alfons beskrivs i texten med orden kort, rund, glest hår, ljus och stor. Alfons utseende, kläder och hår, tydliggör för oss läsare att han är av manligt kön efter stereotypiska mönster.

Alfons pappa är en biperson i bilderboken och han har inte en stor roll i boken men han är betydelsefull för Alfons eftersom de tillsammans utgör familjen Åberg. Även han har ett typiskt manligt utseende. Han har bruna byxor, brun långarmad stickad tröja, en vit skjorta under tröjan, bruna tofflor och få bruna hårstrån vid öronen och en pipa. Kläderna är typiska för att framhäva sin manlighet och även färgerna understryker att karaktärerna är manliga. Kläderna följer traditionellt maskulina mönster och är en offentlig förmedling av genustillhörighet (Ambjörnsson, 2005). Bruna byxor och tröjor är inte bara ett verktyg för att signalera vilket kön Alfons och pappa Åberg. Kläderna är tidlösa eftersom de inte skildrar en specifik tid vilket bidrar till att bilderboken accepteras av barn oavsett tidsålder. Det kan vi se genom att Alfons fortfarande existerar, 38 år efter första upplagan.

Bokens berättelse utspelas i stort sett i Alfons huvud där han filosoferar om sig själv och världen. Den filosofiska sidan av Alfons är manligt kodad eftersom det anspelar på ett inre reflekterade händelseförlopp. Alfons ställer filosofiska frågor för att förstå var hans plats i världen är och hur hans handlingar påverkar andra, ett kunskapssökande. Att ägna sig åt att finna lösningar är traditionellt maskulint vilket härstammar från antika Grekland och filosoferna Aristoteles och Platon från ca 300 år f.Kr. Alfons visar samtidigt ett lugn och harmoni när han filosoferar för sig själv och han visar prov på ödmjukhet i sina livsskådningar som anspelar på kvinnliga egenskaper. Alfons gestaltas som manlig med beskrivande ord i text men det skulle likväl kunnat vara en beskrivning av en kvinnlig karaktär. Alfons gestaltas med både manliga och kvinnliga handlingsattribut och kan förklaras med en ny syn på manlighet. En manlighet där män tillåts agera efter känslor de har utan reflektion över kvinnligt och manligt kodade handlingsmönster.

I Alfons sökande efter kunskap får vi följa med på en del handlingar: han spottar, slåss, spelar fotboll, undersöker, är barnvakt. De flesta sidorna är manligt kodade i olika grader. Att slåss och spela fotboll är starkt kopplade till maskulinitet men att undersöka och spotta är mindre betydelsefullt för att hävda maskulinitet. Att vara barnvakt däremot är en egenskap som är starkt förenat med kvinnlighet. Alfons fantiserar även om att en man vid en busshållplats får idén att

baka en äppelpaj till sina barnbarn. Även här går Alfons emot maskulina mönster eftersom mat och bakning anses som en kvinnlig handling. Men för Alfons är det inte egendomligt med en man som bakar och bjuder sina barnbarn på paj. Det är befogat eftersom Alfons bor med sin pappa och är van vid att en manlig gestalt tar hand om matlagning och städning. Följaktligen har Alfons inte uppfostrats att tänka i kvinnliga respektive manliga hushållsysslor. Det blir tydligt att den kultur, socialiseringsnivån inom genussystemet, en människa växer upp i påverkar de handlingar som genomförs. Hemma hos Alfons finns ingen kvinnlig gestalt. Det blir då en normativ och kulturell egenskap att han tar efter sin pappa och har pappan som förebild i hemlevnadsförhållande. Enligt den hegemoniska maskuliniteten är idealbilden utbytbar och Alfons har sin pappa som förebild. Pappan är den som har makt hemma och eftersom makt är eftertraktat ser Alfons upp till sin pappa.

Pappan skildras som snäll och han har inte en typisk auktoritär roll utan han är ödmjuk. I början av boken ropar pappan på Alfons men Alfons som står i sina tankar kommer inte och det är inte förrän i slutet av boken som pappa ropar på Alfons igen och ber om hjälp. Det finns en trygghet mellan familjemedlemmarna utan befallande och makt- positionerande egenskaper. Pappan är den som har makt hemma men jag menar att det finns två olika sidor av makt en positiv och en negativ där skillnaden utgörs av en befallande eller harmonisk balans.

Om de omtänksamma och skötsamma egenskaperna som Alfons skildrar kommer från hemmiljön och från pappans uppfostringsmetoder kan vi anta att de andra karaktärsdragen är hämtade utifrån, från en annan närmiljö, som t ex vänner och skola. Med de andra karaktärsdragen menar jag t ex att slåss. När Alfons filosoferar tänker han tillbaka på en händelse där han slagit till Victor som resulterade i en blåttira. Händelsen skedde utanför hemmiljön, i den sociala integrationsnivån (Hirdman, 2007). Händelsen visar att Alfons har två sidor som träder fram i olika situationer. Utanför hemmiljön värnar han om sin maskulinitet genom schablonmässigt manliga utföranden t ex genom fotboll. På hemmaplan är han hjälpsam, vänlig och lugn och känner inget press att utföra saker för att hävda att han är man. Hemma känner han en trygghet till sig själv och sitt hörhållande till sin pappa.

Alfons lever i ett modernt samhälle där det finns familjer som ser olika ut. Förr var hushållsarbeten och känslor mer könskategoriserat och lättare att upprätthålla i och med kärnfamiljen: mamma, pappa och barn. Idag finns olika ”varianter” av familjer vilket skapar skillnader i hur flickor och pojkar uppfostras. I och med att Alfons pappa är ensamstående uppfostras Alfons av ett kön. Alfons får då enbart en synvinkel på manligt och kvinnligt. Att vara ensamstående betyder även att en person ska klara av både manliga och kvinnliga sidor i barnets uppfostran.

Jag har beskrivit Alfons och framhävt både manliga och kvinnliga egenskaper: han är omtänksam och huslig samtidigt som han bråkar. Han skulle kunna kallas för en essentialistisk maskulin pojke. Essentialistisk maskulinitet karaktäriseras av mogna, omogna och riskfyllda handlingar vilket Alfons skildrar i bilderboken med ovanstående beskrivningar (Connell, 1995). Jag menar att Alfons skildrar en annan manlighet där Alfons inte betecknas som en essentialistisk pojke. Jag påstår att Alfons och Alfons pappa förmedlar en ny syn på manligt. Den nya synen på manligt karakteriseras inte i jämförelse med manligt eller kvinnligt. Män och kvinnor ställs hela tiden i kontrast till andra av människor av samma kön men eftersom jag

menar att Alfons och Alfons pappa skildrar någonting nytt, en ny manlighet, vill jag gå ifrån den normativa jämförelsen. Den nya manligheten ska inte ställas i kontrast med manligt och kvinnligt efter stereotypiska karaktärsdrag. Handlingarna som utförs av familjen Åberg görs i jämförelse med deras egna karaktärer. Den nya mannen har olika egenskaper som träder fram t ex självständig, familjär, händig, omtänksam och ordningsam.

Alfons skildras också som lugn och behärskad men samtidigt en tuff och busig sida. Alfons positionerar sig mellan manligt och kvinnligt. Han fogar sig efter omgivningens förväntningar om hur en normal maskulin pojke förväntas bete sig. Men å andra sidan träder han över gränsen för vad som normalt kategoriseras som maskulint till den andra, den feminina sidan som jag menar visar en ny sida av manlighet.

Bu och Bä får besök

Bilderboken är en expanderande (Rhedin, 1992) bilderbok. Det, eftersom det inte går att förstå berättelsen utan text eller bild, till skillnad från *Hur långt når Alfons?* där text och bild samarbetade och kompletterade varandra. I boken finns två huvudpersoner, Bu och Bä. Bu och Bä ser till synes ut som barn men utför sysslor som är förenliga med vuxenlivet. Att de framställs som barn är dels utifrån de material som Bu och Bä använder. Krattorna är dubbelt så höga som Bu och Bä, skottkärran och möblerna inomhus är oproportionella i jämförelse med Bu och Bäs kroppsstorlek. De har även ett oskuldsfullt utseende och deras förvåning av att se en katt i ett träd får karaktärerna att framstå som barn. Det finns en biperson i bilderboken som har betydelse i handlingsförloppet, en katt. Det framgår inte vilket kön katten har.

Texten meddelar oss inte vilket kön huvudpersonerna har eller någon beskrivning som avslöjar huvudpersonernas utseende. Huvudpersonerna är förmänskligade djur. Bu och Bä är får som har kläder och utför mänskliga sysslor. Genom att huvudpersonerna porträtteras som får frångår det stereotypa könsroller kroppsmässigt, vi kan inte avgöra könet. Att använda metoden antropomorfa, förmänskligade djur, i bilderböcker brukar normalt syfta till att göra karaktärerna könlösa. Bilden visar oss däremot att det finns en pojke, Bu, och en flicka, Bä som även framkommer med hjälp av text. Det visas t ex genom att det i texten står: *Bu hämtar skottkärran*, bilden visar då att Bu går iväg. Könstillhörigheten skildras även tydligt med huvudpersonernas kläder. Bu har blå hängselbyxor, svarta stövlar och en lila-grå halsduk. Bä, däremot, har en rosa klänning, rosa halsduk, rosa tofs och svarta stövlar. Enligt tabellen (tabell1) för stereotypiska drag för manligt respektive kvinnligt ser vi att blått och byxor är typiskt manligt och färgen rosa respektive klänning är typiskt kvinnligt. Tabellen visar även att flickor oftast beskrivs som söta och gulliga medan pojkar är häftiga som jag även ser i det här fallet. Bä ser söt och gullig ut med håret i en rosett mitt på huvudet medan Bu ser tuffare ut i en kortklippt frisyr. Jag har valt att definiera Bä som flicka respektive Bu som pojke även om texten inte förmedlar det. Jag utgår ifrån att eftersom Bu och Bä har på sig kläder som anses vara pojkaktiga respektive flickaktiga så är Bu pojke och Bä flicka. Även namnen avslöjar könen, Bu låter pojkaktigt och Bä låter flickaktigt. Att använda djur i bilderböcker syftar ofta till att författaren vill undvika en könsklassificering (Lassén-Seger, 2008). Författaren har lyckats undvika att genom text berätta vad karaktärerna har för kön. Men bilden framställer könen klart och tydligt med stereotypiskt kodade kläder och frisyrer. Vad var då syftet till att neutralisera könen i text och antropomorfologi? Jag återkommer till det lite senare i texten.

Både Bu och Bä visar ungefär lika stor initiativförmåga och påhittighet när det uppstår händelser som måste lösas i berättelsen. Båda hämtar och letar, bär och lyfter, undersöker och lagar vilket går emot traditionella könsroller där pojkar anses vara aktiva och analyserande och flickor passiva och syntetiserande. Båda karaktärerna visar hänsynsfullhet gentemot varandra och katten i berättelsen. Genom den känslan går Bu emot traditionellt manliga egenskaper att t ex vara hänsynslös eller känslökall (se tabell1). Det finns en del skillnader i handlingarna som utförs av Bu och Bä. Bu är den som kör runt med skottkärran, klättrar upp för stege, äter mackor. Bä oljar skottkärran, håller i stegen och brer mackorna åt Bu när han är hungrig och sitter fast i ett träd vilket överensstämmer med tabellens omsorgsegenskap som är en kvinnlig egenskap, Bä tar hand om Bu. Bä försöker även att hjälpa Bu ner från trädet.

I bilderboken finns egenskaper som är jämförbara med begreppen i tabellens stereotypiska kännetecken för manligt respektive kvinnligt. Det finns även handlingar och egenskaper som går emot tabellens begrepp vilket vi kan koppla till genussystemteorin i den tredje nivån, socialisering, där människan formas utifrån den miljö hon ingår i. Bu och Bä lever tillsammans i ett nära förhållande, de utför sysslor tillsammans och sover tillsammans vilket påverkar deras sätt att handla och agera. Bu och Bä kan ses som föräldralösa eftersom de lever ensamma. Familjeidyllen som karaktärerna gestaltar visar att samhället accepterar avståndstaganden från traditionella handlingar men det finns fortfarande en del egenskaper som är förenliga med manliga och kvinnliga egenskaper. Bäs omvårdnad när hon tar hand om Bu visar att Bu har en sorts makt hemma där Bä är underordnad. Att Bu, i en del egenskaper, går ifrån traditionella karaktärsdrag kan ses som ett exempel ur hegemonisk maskulinitet där det finns kvaliteter som varierar i mäns idealbild. I boken är det tänkbart att det är eftersträvansvärt att visa omtänksamhet istället för hänsynslöshet. Jag menar att i samhället och den kultur som Bu och Bä ingår i, finns ett ideal där män och kvinnor ingår i ett system där mäns känslor har rätt att komma till uttryck oavsett tidigare normer, det är t o m eftersträvansvärt.

Handlingarna som Bu och Bä utför tillsammans, även tillsammans med katten påminner om ett typiskt familjeförhållande där Bä representerar mamma och Bu pappa och katten som en rebellisk tonåring. Bu och Bä blir förskräckta av att katten sitter fast i ett träd och gör allt för att denne ska komma ner men allting misslyckas och de ger upp och tänker att katten kanske gillar att vara i trädet. När Bu och Bä gett upp och går och lägger sig kommer katten självmant in och lägger sig tillrätta på mattan. Det här exemplet skulle förklara varför fårens kön avbildades d v s för att visa en traditionell familj som har olika rollfördelningar. Bä moderlig och omvårdande och Bu som modig och aktiv. Bu och Bä framstår både som barn och som föräldrar. Ett rimligt antagande är att Bu och Bä tvingats växa upp fort för att de står utan föräldrar. De har varit tvungna att själva ta tag i hushållsarbeten eftersom det inte finns någon annan som tar hand om t ex städning och matlagning.

Det finns ett medvetet val att inte framställa Bu och Bä som man och kvinna i texten. Detta för att läsarna själva ska dra slutsatsen om huvudkaraktärernas kön. Resultatet blir att läsare drar egna slutsatser efter egna värderingar och uppfattningar om kvinnligt och manligt.

Känner du Pippi Långstrump?

Bilderboken är en genuin bilderbok (Rhedin, 1992) där text och bild samarbetar och tillsammans skapar en spännande berättelse. I bilderboken finns tre huvudpersoner: två

flickkaraktärer och en pojkkaraktär, Pippi Långstrump och syskonen Tommy och Annika. Det skiljer sig mellan karaktärernas utseende. Pippi har en vildare stil på hår och kläder. Hon har en blå tröja, rött underlinne, gröna underbyxor/shorts, en svart strumpa och en gul strumpa med svarta ränder samt svarta skor. Hon har orange- rött hår uppsatt i två flätor som sticker rakt ut på vardera sida med blått hårband och fräknar i ansiktet. Tommy och Annika byter kläder under berättelsens gång men utgångspunkten för kläderna är densamma, det är enbart färgerna som skiftar mellan blått och rött för både Tommy och Annika. I början av boken har Annika en röd-vit rutig klänning med ett vitt förkläde, vita strumpor, röda skor och en röd rosett i sitt blonda, nästan, axellånga hår. Tommy har röd-vitrandiga shorts och röd-vitrandig kortärmad tröja, vita strumpor och röda skor, i en kortklippt svart frisyr. Båda syskonen uppvisar ett mycket propert och ordentligt utseende. Med undantag för Pippis relativt långa hår och hårband bryter hon mot traditionella könsmonster klädesmässigt vilket tabellen (tabell1) visar oss. Tommy och Annika däremot följer stereotypa drag för manligt respektive kvinnligt eftersom Annika har klänning och Tommy tröja och shorts samt deras frisyrer och Annikas rosett i håret.

I texten beskrivs Pippi som liten, stark, rik, glad och snäll. Efter tolkning av bild och text har jag lagt till några begrepp. Pippi är oberoende, aktiv, generös, uppfinningsrik och omtänksam. Pippi skildrar en blandning av traditionellt manliga och kvinnliga egenskaper. De kvinnliga dragen enligt tabellen är att hon är omtänksam, liten, glad och generös. De manliga karaktärsdragen, att vara stark, aktiv, oberoende, uppfinningsrik och rik är egenskaper som är starkt kopplade till maskulinitet speciellt att vara stark. Ett tydligt exempel på att Pippi bryter mot normativa könsmonster är när hon möter världens starkaste man, starke Adolf, i en omkullkastningstävling. Pippi vinner och text och bild visar att starke Adolf är chockad över Pippis styrka, att hon t o m är starkare än han själv. Tommy och Annikas karaktärsdrag är lika, de skiljer sig inte åt utan båda beskrivs som snälla, glada och rara barn vilka är tre drag som traditionellt står för kvinnliga egenskaper. Utifrån bild och text är de även lydiga, passiva och beroende som också är kvinnliga drag i jämförelse med stereotypiska drag och tabell1.

Handlingar som utförs i boken av Pippi är matlagning, bakning, städning både inomhus och utomhus, brottning, kånkande, undersökning, letande, lagning, stoppar inbrottstjuvar, utför cirkuskonster, ordnar kalas etc. Pippi utför en mängd olika aktiviteter som både anses vara manliga respektive kvinnliga aktiviteter. Pippi har en typisk ledarkaraktär utan att vara auktoritär. Tommy och Annika finns med på de flesta aktiviteter men kommer inte själva med förslag utan följer lydigt med på Pippis påhitt. Pippi är väldigt givmild som är en kvinnlig egenskap t ex hon gör pannkakor till syskonen som snällt äter upp dem eller bjuder på tivolibiljetter. Tommy och Annika får då samma ”gåvor” och som är könlösa. När de är ute och letar saker får syskonen presenter av Pippi, Tommy får ett anteckningsblock och en penna och Annika får ett rött korallhalsband. När Pippi har kalas får Tommy en flöjt och Annika en brosch. Tommy får presenter som är könsneutrala och användas av båda könen. Annika får presenter som används av flickor. Tommys gåvor står för ett görande och har ett aktivt syfte. Annikas gåvor däremot representerar utsmyckning och för att göra tjejer vackra. Det är förvånande att Pippi ger gåvor som är starkt könsbundna eftersom hennes karaktär i övrigt anspelar på överträdanden av könsroller som får en att tänka att Pippi inte är uppfostrad i en miljö där könskillnader existerar. Anledningen till Pippis gåvor kan vara ett resultat av att hon vet att Tommy och Annika följer könsstereotypiska mönster och Pippi ger då gåvor som hon vet att Tommy och Annika använder.

Att Pippi både karakteriseras och utför handlingar som står både för traditionellt manligt och kvinnligt kan återspeglas på individmiljön. Detta eftersom hon bor själv och det finns ingen som står för normativa egenskaper eller handlingar i hennes miljö. Hon utför de handlingar som både är nödvändiga och handlingar utförda efter hennes egen vilja. För Pippi finns ingen som står för könsuppdelade egenskaper och handlingar som hon kan följa efter. Pippi kan ses som en pojkflicka, hon är en flicka som klär sig och uppträder både manligt och kvinnligt. Tommy och Annika följer normen efter deras kläder och frisyrer. Handlingarna däremot är av kvinnlig dominans då båda är lydiga, artiga och snälla som är kvinnliga egenskaper. Hur hemmamiljön ser ut beskrivs inte i bilderboken. Med normativt tänkande får vi ändå svar. Tommy och Annika har någon föräldragestalt hemma eftersom de i början av boken längtar efter att en familj med barn kan flytta in i huset bredvid. Tommy och Annika kan inte se att ett ensamt barn kan flytta in i huset. De utgår ifrån deras familjeförhållanden att i ett hus bor en familj med eller utan barn, fram tills de möter Pippi.

Annika porträtteras med typiskt kvinnliga attribut och Tommy med typiskt maskulina attribut. Båda är fogliga, omtänksamma och har ett propert uppförande. Männerna i bilderboken följer traditionell maskulinitet. Vi har världens starkaste karl, två inbrottstjuvar, cirkusdirektören, apan Herr Nilsson och hennes häst. Karaktärerna skildras som aktiva, busiga och starka vilket är i enlighet med maskulinitet.

Pippi skildrar en fri version av barn. Till skillnad mot andra barn så tar hon hand om sig själv och gör som hon vill. I och med att vi har Tommy och Annika som återspeglar två kön ser vi kontraster i jämförelse med Pippi. Pippi utför vuxensysselsättningar t ex att städa och laga mat men hennes arbetssätt skiljer sig markant mot hur det vanligtvis går till. Pippi använder lek för att ta itu med vardagliga sysslor, hon leker med maten, skurar golv genom att åka skridskor med skurborstarna. Det är ett resultat av att Pippi fortfarande är ett barn och handlar därefter. Pippi tenderar att skapa kaos runt omkring sig, hon tar t.ex. över cirkusen genom att ersätta akrobaterna. Pippi kan ses som en revolutionär eftersom hon bryter mot de samhälleliga reglerna som vuxna har satt upp inom de situationer hon befinner sig i. Hon revolterar mot de rådande maktpositionerna. Hon gör världen till sin egen lekplats och accepterar inte de gränser som satts upp i syfte för att skapa en sorts barn: lydiga och ordentliga.

Slutsatser

Det övergripande syftet med studien är att synliggöra vilken typ av könsrollsmönster som barn exponeras för genom bilderboksläsning i skola och förskolan. Det mer specifika syftet är att undersöka hur manligt och kvinnligt framställs i populära bilderböcker samt vilka normer, värden och ideal kring könsroller som förmedlas genom dessa bilderböcker. Syftet uppnås genom analys av tre frekvent utlånade bilderböcker ur ett genusperspektiv. Jag kommer nedan att beskriva de slutsatser jag har kommit fram till.

Hur framställs kvinnligt och manligt i barnlitteraturen?

I bilderböckerna framställdes genuskillnader främst genom huvudpersonernas kläder. De manliga karaktärerna, Alfons, Alfons Pappa, Tommy och Bu hade alla byxor och tröjor. De kvinnliga karaktärerna, Annika och Bä hade båda klänningar. Pippis kläder däremot skiljde sig

mot mängden eftersom hon hade tröja och ett par shorts. Ambjörnsson (2005) och Kåreland (2005) har beskrivit klädernas betydelse för att understryka vilket kön en människa har, vilket även jag har kunnat se i bilderböckerna. Huvudpersonerna följer samhällets regler för vad som är accepterade kläder för könen. Även färgerna var starkt könsbundet, blått anses som pojkfärg och rosa som flickfärg. Bu är den karaktär som genomgående hade blå kläder på sig och Bä rosa. Tommy och Annikas kläder varierade med färgkulörer i mestadels blått och rött. Att de hade olika färger på kläderna skapade en balans mellan flick- och pojkfärg. Pippi hade en blå tröja och gröna shorts. Alfons och Alfons pappa hade bruna kläder och kan jämföras med tabellens stereotypa egenskaper där brunt är en typiskt manlig färg. Min studie visar att alla utom Pippi behöll sin genusstereotypa klädesfärg. Kläder kan ses som ett mönster för att skilja könen åt precis som med Bu och Bä, hade karaktärerna inte haft kläder hade det inte gått att avgöra könet på dem.

Karaktärerna i böckerna skiljde sig utseendemässigt åt mellan männen och kvinnorna t ex genom frisyr och kläder. De följer alltså de könsmonster och normer som finns idag och rättar sig efter genusystemens positioner (Hirdman, 2007). Böckerna som analyserats i studien är inte skrivna idag men böckerna möter dagens barn och ställs därför mot dagens norm. Pippi är den karaktär som inte följer normen. Jag vill påstå att Pippi, genom hennes kläder, understryker sin individuella ståndpunkt att hon struntar i de normer som finns. Hon har på sig det hon känner för vilket också är ett resultat av att hon inte är uppvuxen med könskodade mönster. Att Pippi utmärker sig från resten av karaktärerna i boken kan ses som ett resultat av att de andra följer de feminina och maskulina klädeskoder som finns. Jag menar att hade flera karaktärer brutit mot genusmönster hade inte Pippi utmärkt sig som ”genusrevolutionär”.

Vilken syn på kön förmedlar de tre böcker som studien innefattar?

Egenskaper som är genusstereotypa och som togs fram i tabellen (tabell1) med hjälp av Nikolajeva (2004) och Hirdman (2007) visade t ex att pojkar anses vara aktiva, högljudda och starka medan tjejer passiva, tysta och svaga. Kårelands (2005) undersökning visade att genuskillnader i egenskaper framställs i böcker. Min undersökning visade att det finns egenskaper som framträdde oavsett kön. Alfons framställdes som lugn och omtänksam som anses som kvinnliga egenskaper. Samtidigt som han i en annan del av boken visade manliga egenskaper genom att slåss och spotta. Bu och Bä visar egenskaper ur båda stereotypiska sidorna, manligt och kvinnligt. Bu är omtänksam och intresserad av fart som visar sig med skottkärran. Bä är omvårdnadsintresserad samtidigt som problemlösare t ex när hon oljar skottkärrans hjul.

Hirdmans (2007) genusystemteori gick ut på att kvinnor var underordnade män i olika nivåer som framträdde i situationer som t ex vid olika ageranden, redskapsanvändning och uttryckssätt. Överträdanden gjordes av båda när det kommer till egenskaper vilket jag redogjorde för ovan. Connells (1995) myntade begrepp hegemonisk maskulinitet, som jag nämnde i kapitel 2, var konstant föränderlig och påverkades av samhällets omstruktureringar. I kapitel 2 beskrev jag att eftersom hegemonisk maskulinitet hela tiden varierar borde symboler och könsstereotypiska mönster uttryckas och reflekteras olika i bilderböckerna eftersom böckerna är utgivna från olika årtal, 1947, 2002 och 2006. Tommy som skildrades år 1947 visar en passiv, snäll och rar personlighetsida och följer normen för traditionellt maskulin. Alfons som skildras från 2002 visar manliga och kvinnliga egenskaper. Utseendet är stereotypiskt manligt men egenskaperna

varierar mellan att vara busig och omtänksam. Jag tolkar Alfons som en ny maskulin pojke där egenskaper varierar.

Bu som skildrades år 2006 visar manliga och kvinnliga egenskaper. Min tolkning är att Bu skildrar den manlighet som är önskvärd i det samhället. Omtänksamhet och hjälpsamhet är egenskaper som är önskvärda just då. I en jämförelse med egenskaper mellan de tre manliga karaktärerna ser vi att alla tre är maskulina men med omtänksamma och familjevänliga sidor. Även om Tommy, Bu och Alfons visar både manliga och kvinnliga attribut visar Alfons en tuffare sida eftersom han slåss och spottas. Det kan härledas till att de lever i två olika tider där idealen mellan män varierar men det kan även bero på att vi får se Alfons i två olika miljöer och Bu enbart inom en. Tommy ses hela tiden i jämförelse med Pippi och han kämpar inte för att hävda sin maskulinitet.

Vilka bilder av hur man kan vara flicka och pojke erbjuds?

I två av de analyserade bilderböckerna, *Hur långt når Alfons* och *Känner du Pippi Långstrump* görs starkast överträdanden av stereotypiska handlingar för manligt och kvinnligt. I *Bu och Bä får besök* finns en mer traditionell syn på manligt och kvinnligt även om normativa könsmonster bryts i en del handlingar. Bu visar styrka genom att klättra upp för stegen och kör runt med skottkärran. Bä utför kvinnliga handlingar som att bre mackor åt Bu och manliga egenskaper när hon oljar skottkärran och bär runt på plankor och stegar.

Med koppling till Hirdmans genussystemteori (2007) framställde jag i analysen Bä som underordnad Bu eftersom hon t ex gjorde mackor till Bu. Jag gjorde en jämförelse mellan berättelsen och en familj med en tonåring där familjemedlemmarna har sina olika roller. Bä som mamma har en omvårdande roll och Bu som har en typisk pappa roll där han blir omskött och tar hand om de mer farliga områdena som att klättra upp i träd. Att redskapen var större i kontrast till Bu och Bä blir förstäligt om redskapen kopplas till människan och Bu och Bä till djur, fortfarande förmänskligade men fortfarande djur.

Pippi bakar och städar samtidigt som hon är väldigt aktiv och stark. Att vara stark är något som är starkt bundet med maskulinitet men som kopplades starkast till en flicka, Pippi, i de böckerna jag undersökte.

Jag kan inte säga att Pippi är underordnad till männen i berättelsen. Det är Pippi som brottar ner världens starkaste man och stoppar två manliga tjuvar. Men eftersom Pippi frångår normen om kvinnlighet förvrids begreppet kvinnlighet och får motsatta betydelse. Att Pippi utför handlingar som revolterar mot rådande maktsystem och genusstrukturer uppmärksammas eftersom hon bryter mot kvinnlighet.

Pippi är stark, aktiv och oberoende, en möjlighet är att hon är stark för att hon är oberoende, ensam. Eftersom hon lever ensam och har intagit en sorts vuxenroll finns förpliktelser och i Pippis fall är det gentemot hus och djur. Alfons och Alfons pappa lever efter feminint kodade mönster och manligt kodade mönster och Alfons visar både att han är busig och ödmjuk och pappan försynt. De här tre karaktärerna har något gemensamt och det är ensamheten. Med ensamheten menar jag att det finns ett kön i varje hem och inte två. Det betyder att det inte existerar ett kön som är mindre betydelsefull hemma eller som blir över- respektive

underordnad. Både Pippi och Alfons står utan en modersgestalt och som får betydelse för huvudpersonernas syn på manligt och kvinnligt. Ensamheten, att det är ett kön i hemmet, kan ses som ett resultat av att Pippi och Alfons ses som gränsöverskridare när det kommer till kön. Tvingar ensamheten karaktärerna till att träda över gränserna för vad som anses som normalt för respektive kön? Jag menar att anledningen till att Pippi och Alfons tänjer på könsgränser kan vara ett resultat av att de tvingas utföra handlingar som traditionellt anses som manligt och kvinnligt. Detta eftersom de båda lever i ett hem med ett kön. Pippis agerande som det fria ensam barnet som skapar kaos och bryter mot normen för hur ett barn ska bete sig, speciellt en flicka, uppmärksammas än mer i kontrast till Tommy och Annika.

Syskonparet, Tommy och Annika uträttar samma handlingar och beskrivs likadant. Tommy och Annika skildrar barn av sin tid, snälla och lydiga och förhåller sig till den auktoritära tidsåldern som boken skildrar, mitten på 1900-talet. Syskonen kan stå för den normativa bilderboken på den tiden då barnen genom böckerna skulle veta vad ett acceptabelt uppförande var (Rhedin, 1992). Kontrasten till Pippi är enorm som banar vägen för en ny syn på det fria barnet.

Kapitel 5 Diskussion

Den genomförda studien kan bidra till ett nytt perspektiv på genus och bilderböcker i förhållande till tidigare undersökningar. Till skillnad från Kårelands (2005) undersökning fick jag inte fram ett lika starkt material som framhävde genusstereotypiska karaktärsdrag för manligt och kvinnligt. Min studie överensstämmer med vad Österlund (2008) diskuterade, att framställningen av pojkar och flickor ansågs vara mer balanserad idag. Även om pojkarna och flickorna i min bilderboksstudie höll sig till stereotypa mönster så var det inte kontinuerligt utan det fanns en växelverkan mellan könsmönster och överträdanden av dem. Skillnaden mellan min och Kårelands (2005) studie kan hänvisas till mängden bilderböcker som analyserats. Kåreland (2005) analyserade 28 skönlitterära barn och ungdomsböcker i sin undersökning till skillnad från min studie där jag analyserade tre bilderböcker. Mängden böcker som analyseras påverkar bland annat mängden av karaktärer i böcker. Med fler huvudpersoner och bipersoner blir resultatet att det finns fler perspektiv på manligt och kvinnligt eller ett tydligare könstereotypiskt mönster. En annan skillnad är att jag har gjort en kvalitativ studie där jag grundligt analyserat bilderböcker medan Kåreland (2005) analyserade böcker i en kvantitativ studie. Kvantitativa studier ger mer en övergripande bild av innehållet än kvalitativa studier som gör en mer ingående analys. Min studie får betydelse eftersom den visar att bilderböcker som dagens barn möter inte enbart visar traditionella könsmönster. Böckerna i min analys visar t ex olika familjebilder. I både Pippi och Alfons skildras en familjesyn där vi inte ser en normativ familj med mamma, pappa och barn. Detta kan ses som ett resultat av att könsgränserna tänjs ut och leks med. Jag ställer mig frågan om könsrollsmönster enbart bryts för att karaktärerna är ensamma och övergivna som Alfons och Pippi. Varför skildrar inte bilderboksförfattare huvudpersoner mer traditionella familjekonstellationer som bryter och tänjer på könsroller?

Hirdman (2007) beskriver genussystem som människan ingår i där mannen är överordnad och kvinnan underordnad. Hemma hos Alfons finner vi ingen kvinnlig gestalt vilket innebär att det är männen som utför hushållssysslor och inget kön underordnas i berättelsen. Huvudpersonerna passar inte in i genussystemteorin (Hirdman, 2007) eftersom t ex ingen kvinna underordnas i boken. Eftersom resultatet av könskillnader inte utmärks kan syftet med genussystemteorin sägas vara uppfyllt i de här bilderböckerna, syftet med genussystemteorin var att skapa samma förutsättningar för män och kvinnor. Både flickor och pojkar som tar del av *Hur långt når Alfons?* möter en manlighet där männen tar hand om sig själva och hemmet. Alfons har även en varm personlighet som barn kan se upp till och ta efter.

Bland annat Illich (2005) beskriver hur genus framträder i mäns och kvinnors beteenden och aktiviteter. De analyserade bilderböckerna visade att en blandning av manliga och kvinnliga egenskaper skildrades av huvudpersonerna och ingen skildrade enbart könsstereotypa egenskaper eller handlingar. Pippi är den som avviker tydligast från normativa beteenden och att hon överskrider traditionella könsmönster uppmärksammas tydligt i kontrast till de andra karaktärerna i boken. Genom att Pippi går emot femininitet blir det tydligt att hon står mer på en maskulin sida och motsatsen till kvinnlighet blir därmed Pippi även om Pippi har kvinnligt kön.

Barnen som tar del av *Känner du Pippi Långstrump* ser en stark tjej både fysiskt och psykiskt. Pippi bidrar till kvinnliga starka föredömen för barn som skildrar en styrka och ett mod som barn ser upp till.

I början av studien, i teorikapitlet, tog jag upp Nettervik (1994) som menade att det finns bilderböcker för flickor och pojkar och att det var betydligt enklare för flickor att överträda gränsen och läsa en pojkbok än tvärtom. I min analys kom jag fram till att bilderböckerna: *Hur långt når Alfons*, *Bu och Bä får besök* och *Känner du Pippi Långstrump* är tilltalande för både pojkar och flickor eftersom det är en variation med överträdanden av könsroller. Böckerna visar alltså inte enbart stereotypa mönster för hur pojkar och flickor bör vara. Det finns enligt min undersökning ingen gräns som behöver trädas över vid val att de här böckerna för varken flickor eller pojkar. Att bilderböckerna reflekterar en variation av överträdanden av könsroller kan orsakas av att bilderböckerna medvetet skrivits fram med genusmedvetenhet, eller att bilderböckerna är en spegling av sin tid. Det skulle visa att samhället, då *Känner du Pippi Långstrump* kom, var en tid som accepterade att könsroller lektes med till skillnad från år 2006, när *Bu och Bä får besök* publicerades, där könsrollerna är mer traditionella.

Huvudpersonerna i bilderböckerna visade stora könsskillnader med utseendet. Med kläder, frisyrer och accessoarer signalerades en stark könsstillhörighet med undantag för Pippi. Att kläderna är könsmarkerande kan förstås genom att människan upprätthåller de bestämda samhällsstrukturerna som finns (Ilich, 1985) och ingår i samt upprätthåller genussystemets positioner (Hirdman, 2007). Bilderböckerna får betydelse i mötet med barn eftersom bilderboks-karaktärerna förmedlar en syn på kön och könsroller. Speciellt utseende och kläder markerar detta. Markering av kön genom yttre handlingar grundar sig på att människor har ett behov av att sortera in varandra i fack. I facken intar vi ett antagande om varandra där människan tror att hon förstår någon genom kläder. Kostym, t ex signalerar makt medan en läderrock signalerar en musikstil. Genom kläder undviker vi en inre konfrontation med frågor om vem personen i fråga är. Kjol, rosa och långt håll signalerar att man är en flicka medan byxor, blått och korthår signalerar att man är en pojke. Konsekvensen av att bilderboks-karaktärerna har kläder som är genusstereotypa är att barnen som möter dem rättar sig efter klädkoderna eftersom de ser upp till personerna.

Didaktisk/pedagogiska konsekvenser

Undersökningen kan ses som ett bidrag till lärares yrke eftersom lärare ska följa de läroplaner (t ex Lpo94, Lpfö98) som finns på uppdrag av staten. Min studie visar att traditionella köns-mönster bryts av både män och kvinnor i bilderböckerna jag analyserat. Detta skulle kunna vara ett resultat av dagens forskning på fokus på genus, men det är inte den slutsatsen jag tagit. I en jämförelse mellan min studie och tidigare undersökningar (se t ex Kåreland, 2005) kring genus och bilderböcker kan vi se en jämnare könsuppdelning när det gäller huvudpersoners handlingar. Min slutsats är att, eftersom jag analyserade tre bilderböcker från olika perspektiv 1947, 2002 och 2006, bilderböcker som barn möter visar olika köns-mönster och inte enbart traditionella könsrollsmönster.

Pippi är den som mest bryter mot stereotypiska förhållanden och strax därefter Alfons. Som tidigare nämnt står det i läroplanerna (Lpo94, Lpfö98) att skolan och förskolans uppgift är att motverka traditionella könsroller. Om bilderböckerna förmedlar mindre stereotypa könsroller än

vad annan forskning visar finns det skäl att min studie uppmärksammas. Det kräver att yrkesverksamma lärare är observanta på bilderbäckers innehåll. Det betyder att lärarna ska reflektera över innehållet och ha ett kritiskt förhållningssätt till böckernas förmedling av könstereotypiska mönster. Min studie kan uppmuntra pedagoger till att inte vara rädda för att bilderböcker enbart innehåller könsstereotypa könsroller. Det krävs fortfarande att pedagoger har ett kritiskt reflekterande kring bilderbäckers innehåll. Pedagoger måste reflektera till vad bilderböcker innehåller. I rädsla för att förhålla sig politiskt korrekt som Lassén-Seger (2008) talade om betyder inte att bilderböcker ska läggas på hyllan. Vikten är att belysa innehållet i bilderböcker där stereotypa könsroller finns. Detta kan ske i diskussioner tillsammans med barn för att lyfta upp viktigt innehåll. Läroplaner (t ex Lpo94, Lpfö98) syftar till att motverka stereotypa könsroller vilket är upp till var och en av lärare att arbeta för. Att det finns olika familjesituationer är viktigt att förmedla till barn. Detta kan ske genom bilderböcker eftersom enbart i mina tre analyserade bilderböcker representerades tre stycken olika familjer.

Min förväntan var att könsskillnaderna var större och jag är troligtvis inte ensam om att ha ett sådant antagande. Valmöjligheterna som barnen får i fråga om handlingar och andra mönster blir större om bilderböckerna inte enbart förmedlar könsstereotypiska karaktärer eller om det finns karaktärer som går emot traditionella könsroller. Nyckelordet blir variation. Variation och mångsidighet kan bidra till öppenhet och nyfikenhet hos barn och även vuxna.

Reflektion över forskningsprocessen

I min studie använde jag mig utav kvalitativ analys för att plocka fram det viktiga och sortera bort information som inte är relevant (Fejes & Thornberg, 2009). Jag använde min tolkning av bilderböckerna för att komma fram till en slutsats. Hade jag å andra sidan valt en kvantitativ analys har resultatet fått en annan utgång. Kvantitativa analyser används t ex vid användning av statistik. Kvalitativa analysen gav mig redskap för att undersöka mitt syfte: synliggöra vilken typ av könsrollsmönster som barn exponeras för genom bilderboksläsning i skola och förskolan. Det mer specifika syftet är att undersöka hur manligt och kvinnligt framställs i populära bilderböcker samt vilka normer, värden och ideal kring könsroller som förmedlas genom dessa bilderböcker. I en kvantitativ undersökning hade jag mer koncentrerat mig på t ex antal värden i en sammanfattning av bilderböckerna.

Jag valde tre bilderböcker i min undersökning och fick resultatet att bilderböckerna inte visade så stora skillnader mellan män och kvinnor. Hade jag haft fler än tre stycken bilderböcker har resultatet möjligtvis fått en annan utgång eftersom då hade det funnits fler karaktärer som skulle visat fler exempel på manligt och kvinnligt. Min undersökning gjordes under en tidsgräns på 10 veckor. Jag nämnde förut att Kårelands (2005) studie visade starkare könstereotypiska mönster än vad min studie gjorde. Det kan vara ett resultat av att Kåreland (2005) hade mer tid och större variation av litteratur i sin studie. Men mina resultat kan vara en indikation att Kårelands (2005) studie bör upprepas. Detta eftersom jag inte kom fram till samma resultat med böcker som är mest lånade och som dagens barn möter i förskola och skola.

Nya frågor/vidare forskning

Eftersom mitt intresse är bilderböcker skulle det vara intressant att undersöka vilka bilderböcker som används i skola eller förskolan och hur de används. Eftersom jag i den här studien valde tre

böcker som är från en lista över mest utlånade bilderböcker borde dessa böcker återses i förskolor och skolor alternativt att de lånar bilderböckerna.

En annan intressant studie skulle vara att utgå från den här studien. Använda de tre böckerna i boksamtal tillsammans med barn från både skolans tidigare år och med barn från förskolan för att ta reda på hur de ser på böckerna. Med barns perspektiv på bilderböckerna skulle analysen få nytt ljus. Hur skulle studien ställa sig till det Davies (2003) säger om att bilderböcker påverkar barns uppfattning och syn på män och kvinnor?

Bilderböcker är skapade av författare som är vuxna och det är de som väljer vad en bilderbok ska innehålla. Illustratören har även en avgörande roll när det kommer till bildernas betydelse. En intervjustudie där man intervjuar författare skulle vara av intresse för att undersöka vad de anser om innehållet i deras bilderböcker och hur de tänker kring personskildringarna i berättelsen. Är författarna medvetna om könsroller som skrivs fram eller inte skrivs fram? Vad speglar bilderböcker (t ex sin tid)?

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2005). Den rosa overallen. Om genusfostran, modeller av jämställdhet och identitetspolitiska markörer. I B, Axelsson & J, Fornäs, *Kulturstudier i Sverige*(s. 31-38). Nationell forskarkonferens 13-15 juni, 2005, Norrköping, Sweden. Tillgänglig: <http://www.ep.liu.se/ecp/015/ecp05015b.pdf> (2010-04-22)
- Andersson, M. & Druker, E. (red.) (2008). *Barnlitteraturanalyser*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. (2., uppdaterade [och utök.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Barnombudsmannen/ Barnkonventionen, Uppdaterad: 2008-09-10, Art. 1 Definition av "barn". Tillgänglig: <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=6872> (2010-04-21)
- Bergström, G. (2002). *Hur långt når Alfons?*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Bergström, G. & Boréus, K. (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. (2., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Connell, R. (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare [Elektronisk resurs] : att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss.. Jönköping. Tillgänglig: <http://hj.divaportal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:158528> (2010-04-20)
- Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Gren, J. (2007). *Etik i pedagogiskt vardagsarbete*. (3. uppl.) Stockholm: Liber.
- Grettve, A. (2008). Barnet i klädkammaren: kläder, klass och genus i två barnberättelser. I M, Andersson & E, Druker (red), *Barnlitteraturanalyser* (s. 27-40). Stockholm: Liber.
- Hallberg, K. (1993). *Litteraturläsning: barnboken i undervisningen*. Solna: Ekelund.
- Helsing, L. (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. ([Ny utg.]). Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hirdman, (1990). Utdrag ur: *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport SOU 1990:44. Tillgänglig: http://www.statsvet.su.se/arkiv/dokumentbank/kursmaterial/stv_I/dk_2/hirdman.pdf (2010-04-20)
- Hirdman, Y. (2007). *Gösta och genusordningen: feministiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.
- Koppfeldt, T. (2005). Bearbetning genom bildsamtal. I P, Emsheimer, H, Hansson & T, Koppfeldt. *Den svärfångade reflektionen* (s. 169-178). Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, L. (red.) (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur.
- Landström, L. (2006). *Bu och Bä får besök*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lassén-Seger, M. (2008). Bland djungelapor, jaguarer och jobbkraner: djuriska barn i bilderboken. *Barnlitteraturanalyser*. (s. 113-130).

Lindgren, A. (2009). *Känner du Pippi Långstrump?: bilderbok*. (10. uppl.) Stockholm: Rabén & Sjögren.

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna: Lpo 94 : Lpf 94. Stockholm: Utbildningsdep..

Läroplan för förskolan: Lpfö 98. Stockholm: Utbildningsdep., Regeringskansliet.

Illich, I. (1985). *Genus: bidrag till en historisk kritik av jämlikheten*. (1. uppl.) Stockholm: LiberFörlag.

Nettervik, I. (1994). *I barnbokens värld*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.

Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.

Nikolajeva Nikolajeva, M. (2004). *Barnbokens byggklossar*. (2., [rev. och utök.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Rhedin, U. (1992). *Bilderboken: på väg mot en teori = [The picture book] : [towards a theory]*. Diss. Göteborg : Univ., 1993. Stockholm.

Sanfridsson, M. (2006). *Genusstrukturer i den moderna bilderboken: en feministisk kvantitativ innehållsanalys av bilderböcker utgivna år 2000 = [Gender in the modern picture book : a quantitative analysis of content in picture books published in the year of 2000]*. Borås: Högsk. i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. Tillgänglig: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/1498/1/06-83.pdf> (2010-04-21)

Thurén, B. (2003). *Genusforskning: frågor, villkor och utmaningar*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/er/vr_O123.pdf (2010-04-26)

Widén, P. (2009). Kvalitativ textanalys. I A, Fejes & R, Thornberg (red), *Handbok i kvalitativ analys*. (s. 136-153). Stockholm: Liber.

Ödman, P. (2007). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik*. (2., [omarb.] uppl.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Öhrn, M. (2008). "Men vad i himlens namn har ni för er, pojkar!": Ulf Starks uppväxtskildringar ur ett manlighetsperspektiv. I M, Andersson & E, Druker (red), *Barnlitteraturanalyser*. (s. 131-148). Stockholm: Liber.

Österlund, M. (2008). Kavatt men känslösam: den komplexa bilderboksfiguren i Pija Lindenbaums Gittan-trilogi. I M, Andersson & E, Druker (red), *Barnlitteraturanalyser*. (s. 97-112). Stockholm: Liber.

Wikipedia- den fria encyklopedin. Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Tretalsmystik> (2010-05-03)

Wikipedia- den fria encyklopedin. Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Aristoteles> (2010-05-11)

Wikipedia- den fria encyklopedin. http://sv.wikipedia.org/wiki/Alfons_%C3%A5berg (2010-05-13)

Bilaga 1 - tabeller

Tabell2: Huvudpersonens/huvudpersonernas kön:

Kön	Hur långt når Alfons	Känner du Pippi Långstrump?	Bu och Bä får Besök	Totalt:
Pojke/Man	1	1	1	3
Flicka/Kvinna		2	1	3

Tabell3: Birollernas kön nämnda i text (biroll räknas 1 gång om birolls nämns fler gånger):

Kön	Hur långt når Alfons	Känner du Pippi Långstrump?	Bu och Bä får Besök	Totalt:
Pojke/Man	4	6		10
Flicka/Kvinna		2		21
Oidentifierat	6		1	7

Tabell4: Huvudpersonens handlingar i text:

Handling	Hur långt når Alfons		Känner du Pippi Långstrump?		Bu och Bä får Besök	
	Man /pojke	Kvinna /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka
Funderar, tänker, undrar, tror, känner, minns	6					
Sitter	1		1	1		
Ligger, sover			1	1	1	1
Står	2				1	
Andas (drar in, släpper ut, blåser ur)	3					
Tittar			1	1		
Skriver				1		
Vinkar			1	2		
Ropar, skriker	2		1	2		
Äter			1	2		
Spottar	1					
Räknar	4					
Bråkar, slåss, brottas, sparkar, dunkar i rygg	2			2		
Spelar/lirar, leker	1		2	1		

Nickar, dribblar, kickar	1					
Skojar, skrattar	1					
Bär, kånkar, lyfter, lyfter ner	1			4	1	2
Går, vandrar, smyger	1		3	6		1
Kastar	1			1		
Hämtar, letar			3	4	4	5
Undersöker, lagar, fixar, bygger	1		2	3	2	1
Klättrar			1	2	1	
Kör					1	
Klär sig, tvättar sig, flätar håret				3		
Städar, skurar, sotar, dukar hugger ved, dukar, lagar mat, bakar				7		1
Ramlar, rasar				1	1	
Går på lina				1		
Skuttar, hoppar, rider			1	7		
Totalt:	29	0	18	52	12	11
Totalt: Män/Pojkar	51					
Totalt: Kvinnor/Flickor	57					

Tabell5: Beskrivning av huvudpersonen i text:

Beskrivning	Hur långt når Alfons		Känner du Pippi Långstrump?		Bu och Bä får Besök	
	Man /pojke	Kvinna /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka
Rund	1					
Kort	1					
Glesa hår	1					
Ljus	1					
Jättstor	1					

Stor	1					
Liten				3		
Stark				3		
Ilskan	1					
Tjurig	1					
Glad	1					
Lurig	1					
Snäll	1		1	2		
Rar			1	1		
Rik				1		
Segrare				2		
Glad			1	2		
Totalt:	12		4	13		
Totalt: Män/Pojkar	16					
Totalt: Kvinnor/ Flickor	13					

Tabell6: Huvudpersonens kläder i bild:

Beskrivning	Hur långt når Alfons		Känner du Pippi Långstrump?		Bu och Bä får Besök		Totalt:
	Man /pojke	Kvinn a /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka	Man /pojke	Kvinna /flicka	
Byxor	1		1	1	1		4
Tröja	1		1	1			3
Kostym							
Kjol							
Klänning				1		1	2
Linne				1			1